

CHRYSIPPUS Hierosolymitanus (saec. v)

ORATIO IN S. MARIAM DEIPARAM¹PO
19, 336

1. Τὴν ἀειθαλῆ ῥάβδον Ἰεσσαί, τὴν ὄλω τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει καρποφορήσασαν τὴν ζωὴν, ἐν παντὶ μὲν πρέπει χρόνῳ μακαρίζειν, θαυμάζειν, ἀνευφημεῖν· ἐξαίρετος δέ τις τῶν ὑμνούμενων εἰς αὐτὴν ὁ παρῶν καιρὸς. Ἐν γὰρ δὴ τούτῳ καὶ πολλαχοῦ αὕτη διαπρεπῆς ἐπιτελεῖται πανήγυρις, πάντως ἐπειδὴ πέπρακται τι κατὰ τοῦτο μυστήριον τῶν πολλῶν διαφεῦγον τὴν αἴσθησιν. Δεῦρο τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ τὰς πρὸς ἀξίαν δωροφορῆσαι μὴ ἔνεστιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν ὁμῶς εὐγνωμονήσωμεν· τὴν δὲ ἀρχὴν λάβωμεν ἐκ τῆς τοῦ Γαβριὴλ πρὸς αὐτὴν φωνῆς· «Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ».

1449

«Χαῖρε», φησί· σὸν γὰρ τὸ ὄντως χαίρειν, σὸν τὸ «κεχαριτωμένη» ὡς ἀληθῶς ἀκούειν, ἐπειδὴ μετὰ σοῦ τῆς χαρᾶς ὄλος ὁ θησαυρὸς, τῆς χαρᾶς ὄλης καὶ χάριτος· μετὰ τῆς δούλης ὁ βασιλεὺς· μετὰ τῆς ὥραιας ἐν γυναιξίν, [ὁ] «ὥραιος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»· μετὰ τῆς ἀμιάντου κόρης ὁ ἀγιάζων τὰ σύμπαντα· μετὰ σοῦ τῶν ἀπάντων ὁ ποιητής· μετὰ σοῦ, ἵνα γένηται καὶ

PO
19, 336

1. Virgam Iesse semper virentem, quae cuncto generi humano vitam pro fructu attulit, omni quidem tempore beatam praedicare, admirari ac laudibus extollere convenit, opportunissima vero iis qui eam celebrant praesens occurrit occasio. In ea enim, in multis etiam locis, magnifice peragitur haec festivitas, quippe quoniam hoc tempore aliquod gestum est mysterium vulgi sensum latens. Age igitur et nos, et si digna offerre munera nequimus, pro viribus tamen bonam voluntatem promamus statimque initium sumamus a Gabrielis sermone ad ipsam: *Ave, gratia plena; Dominus tecum.*²

1449

Ave, inquit; ad te enim pertinet verum gaudium; tibi verissime convenit illud *Gratia plena* audire, quia tecum est universus laetitiae thesaurus, totius gaudii et gratiae. Rex cum ancilla est; cum speciosa inter mulieres, *speciosus forma prae filiis hominum*,³ cum impolluta puella is qui sanctificat omnia. Tecum est omnium conditor, tecum, inquam, ut ex te gignatur; tecum conceptione, ut

¹ Interpretatio est M. Jugié. — Vide alios locos, Chrysippo attributos, sub titulo «Incertus Auctor».

² Le. I, 28.

³ Ps. XLIV, 3.

ἐκ σοῦ· μετὰ σοῦ τῆ συλλήψει, ἵνα καὶ ἀπὸ σοῦ τῷ τόκῳ· μετὰ σοῦ ὡς Θεός, ἵνα καὶ ἀπὸ σοῦ ὡς Θεός καὶ ἄνθρωπος.

Καὶ ἡ μὲν τοῦ ἀρχαγγέλου φωνὴ μέχρι τούτου ὀρίζει τὸν ἀσπασμόν· ἡμᾶς δὲ εὐκαιρον νῦν ἐκ πλειόνων αὐτῆ ἐπαναθεῖναι τὴν τῶν προῤῥήσεων εὐφημίαν. Χαῖρε οὖν αἰ, χαῖρε, ἡ κεχαριτωμένη· χαῖρε, ἡ μήτραν λαχοῦσα παρὰ τῆς φύσεως καὶ αὐτῶν πλατυτέραν τῶν οὐρανῶν, εἴπερ ὃν μὴ χωροῦσι μηδὲ οἱ οὐρανοί, σὺ διὰ ταύτης ἐχώρησας. Χαῖρε, ἡ τοῦ φωτὸς πηγὴ « τοῦ φωτίζοντος πάντα * ἄνθρωπον ». Χαῖρε, ἡ τοῦ ἡλίου ἀνατολή, τοῦ μὴ δύνασι δυνα-
μένου ποτέ. Χαῖρε, τὸ ταμεῖον τῆς ζωῆς· χαῖρε, ὁ κῆπος ὁ τοῦ Πατρὸς·
χαῖρε, ὁ λειμῶν ὅλης τῆς εὐωδίας τοῦ Πνεύματος· χαῖρε, ἡ ῥίζα πάντων τῶν
ἀγαθῶν· χαῖρε, τοῦ μαργαρίτου πέτρα τοῦ τιμὴν ἄπασαν ὑπερβαίνοντος·
χαῖρε, ἡ ἄμπελος ἡ καλλιότρος· χαῖρε, ἡ νεφέλη τοῦ ὕετοῦ, τοῦ τὰς ψυχὰς
τῶν ὁσίων ποτίζοντος· χαῖρε, τὸ φρέαρ τοῦ αἰε ζῶντος ὕδατος· χαῖρε, ἡ
βάτος ἡ καιομένη τῷ νοητῷ πυρί, κατακαιομένη δὲ οὐδαμῶς· χαῖρε, ἡ κε-
κλεισμένη πύλη, μόνῳ δὲ ἀνοιγεῖσα τῷ βασιλεῖ· χαῖρε, τὸ ὄρος, ὅθεν ὁ
ἀκρογωνιαῖος ἄνευ χειρῶν ἀπετμήθη λίθος.

*337

1450

2. Ταῦτα γὰρ καὶ πολλὰ ἕτερα παραπλήσια πάντες αὐτὴν κατὰ μέρος οἱ
θεοφόροι προσφθέγγονται· ἀλλ' ἡμῖν ἐξαρκεῖ συμμετροῆσαι νυνὶ τὸν λόγον,
οἷς εἰς τὸ μέσον παρήγαγον, οἱ τὰ πρὸς τὴν πανήγυριν χορηγοῦντες, ἦν ἑορ-

PO
19, 337

etiam a te partu; tecum ut Deus, ut etiam a te tanquam Deus et homo.

Et vox quidem archangeli ad haec finem facit salutationis; nos vero nunc fusiolem illi superaddere laudationem ex prophetiis opportunum est. Ave igitur semper, ave gratia plena. Ave, quae a natura sortita es sinum vel ipsi caelis latiore, quandoquidem eum, quem ne caeli quidem capiunt, tu per eum comprehendisti. Ave, fons lucis *omnem hominem * illuminantis*.¹ Ave, solis ortus
occasum omnino nescientis. Ave, vitae cellarium. Ave, hortus Pa-
tris. Ave, pratum totius fragrantiae Spiritus. Ave, radix omnium bonorum. Ave, petra margaritae inaestimabilis. Ave, vitis pulchros habens racemos. Ave, nubes pluviae sanctorum animabus potum exhibentis. Ave, quae puteus es aquae semper vivae. Ave, quae es rubus ardens igne spiritali, nusquam tamen adureris. Ave, porta clausa, soli Regi aperta. Ave, mons unde lapis angularis sine manibus abscissus est.

*337

1450

2. His enim atque multis aliis huiusmodi deiferi omnes particu-
lariter illam alloquuntur; nobis vero sufficit nunc admetiri ser-
monem cum his quae in medium protulerunt qui suppeditant ea
quae ad festum pertinent nunc celebratum. Quid ergo vultis dicam

PO
19, 337

¹ Io. I, 9.

τάζομεν. Τί οὖν με καὶ βούλεσθε εἰπεῖν πρότερον; Εἴπω πῶς Ἡσαίας αὐ-
τῆς ἀνυμνεῖ τὸν τόκον ἄσπορον καὶ πολύφορον, τὸν ἀγεώργητον καὶ καλλί-
καρπον, τὸν παρὰ φύσιν καὶ κατὰ φύσιν ἅμα· κατὰ φύσιν, διὰ τὸ καθ' ἡμᾶς·
παρὰ φύσιν, διὰ τὸν ἄνωθεν ἐκδημήσαντα· κατὰ φύσιν, διὰ χρόνον τὸν τῆς
κυήσεως; ἔτι δὲ καὶ τὸν νόμον τὸν τῆς γεννήσεως· παρὰ φύσιν, διὰ τὸ ταῦτα
ἅπαντα τὸν ὑπὲρ ἡμᾶς καταδέξασθαι δι' ἡμᾶς; Ἄλλ' εἴπω ποῖα καὶ Παῦλος
κέκραγεν, εἴπω ποῖα κηρύττει καὶ ὁ Λουκᾶς; Ἡ πρὸ ἐκείνων με εἰπεῖν βού-
λεσθε οἷα καὶ νῦν ἐμελώδησε Δαβὶδ, τὴν θεομίμητον ἀνακρούων λύραν; Οἶδα,
ὡς τοῦτο καὶ προτιμᾶτε καὶ βούλεσθε· ἂ γὰρ ποθεῖ τις πλεόν, τούτων καὶ
ἀκροᾶσθαι ἐπιθυμεῖ μᾶλλον. Ποθεῖτε ὑμεῖς πλεόν εἰκότως τὰ τοῦ Δαβὶδ, ὡς
ἐν αὐτοῖς τὸν πάντα διεκτελοῦντες βίον, ὡς τὴν δι' αὐτῶν ἄπαστον ὑμνω-
δίαν φυλάττοντες, ὡς τὴν χοροστασίαν τὴν ἐπ' αὐτοῖς, νυκτὸς καὶ ἡμέρας,
οὐ διαλείποντες, ὡς ἐξαντλοῦντες αὐτῶν ἄει διὰ τῶν στομάτων τὸν γλυκα-
σμόν, ὡς τὴν ἐξ αὐτῶν ζωοποιὸν τρύφην ἀπλήστως ἐνθησαυρίζοντες ταῖς
ψυχαῖς.

*338 Δεῦτε οὖν, δεῦτε πάλιν, ἀναβοᾶτε καὶ σὺν ἐμοὶ τὰ ἐκ τῆς οὕτως ὑμῖν
προσφιλοῦς κιθάρας· * « Ἀνάστηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ
κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου »· κιβωτὸς γὰρ ὄντως βασιλική, κιβωτὸς λίαν
πολύτιμος ἢ ἀειπαρθένος θεοτόκος· κιβωτὸς ὄλου τοῦ ἁγιάσματος τὸν θησαυ-

primum? Dicam quomodo Isaias laudibus efferat partum seminis
expertem sed fertilem, incultum et nihilominus pulchrum fructum
producentem, qui praeter naturam simul et secundum naturam fuit:
secundum naturam, quia quod nostrum est accepit; praeter natu-
ram, quia digressus est a superis; secundum naturam, propter tem-
pus graviditatis, insuper et propter legem nativitatis; praeter natu-
ram, eo quod is, qui supra nos est, haec omnia suscepit, nostri gra-
tia? Vel dicam quae et Paulus exclamaverit? Dicam quae et Lucas
praedicet? An vultis antea dicam qualia et mox decantaverit Da-
vid, Dei imitatricem pulsans lyram? Scio vos hoc et antepone et
velle; quae enim quispiam vehementius expetit, ea audire magis
desiderat. Mavultis vos merito cantica Davidis, eo quod in ipsis
totam esse ducatis vitam; quod hymnorum cantionem continuam
observetis; quod diu noctuque eorum gratia chorum congregari so-
litum non deseratis; quod eorum dulcedinem ore semper hauriatis;
quod ex eis vivificas delicias sine satietate in animis recondatis.

*338 Agite ergo, agite denuo, exclamate etiam nunc quae prodeunt
ex tam grata vobis cithara: * *Surge, Domine, in requiem tuam, tu
et arca sanctificationis tuae.*¹ Arca enim vere regia, arca pretiosis-
sima est Virgo Deipara; arca, quae excepit totius sanctificationis

¹ Ps. CXXXI, 8.

ρόν δεξαμένη· κιβωτός οὐκ ἐν ἧ τὰ τῶν ζώων ἀπάντων γένη, καθάπερ ἐπὶ τῆς Νῶε, τῆς τοῦ πανκοσμίου κλύδωνος διαφυγούσης ναυάγιον· κιβωτός οὐκ ἐν ἧ πλάκες λίθιναι, καθάπερ ἐπὶ τῆς κατὰ πᾶσαν τὴν ἔρημον συνοδοιπορησάσης τῷ Ἰσραήλ, ἀλλὰ κιβωτός, ἧς ἀρχιτέκτων καὶ ἔνοικος, κυβερνήτης καὶ ἔμπορος, συνοδοίπορος καὶ ἡγεμών, ὁ τῆς κτίσεως ὅλης δημιουργός, ὁ ἐν ἑαυτῷ φέρων τὴν σύμπασαν, ἀλλ' αὐτός ὑπὸ πάσης οὐ περιλαμβανόμενος. « Ἀνάστηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου »· σοὶ γάρ, φησὶν, ἡ παρθένος ἀνάπαυσις· καὶ ἡ μήτρα σὴ ἀνάπαυσις, ἐπειδὴ σοὶ καὶ κλίνη γενήσεται καὶ κατοίκησις· « Ἀνάστηθι, Κύριε »· ἐὰν γὰρ μὴ σύ, φησὶν, ἐκ τῶν τοῦ Πατρὸς κόλπων ἐξαναστῆς, πεπτωκὸς πάλαι τὸ γένος ἡμῶν οὐκ ἀναστήσεται. « Ἀνάστηθι, Κύριε »· σὺ γάρ, καὶ ἀναστάς, οὐ χωρισθήσῃ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, καὶ κάτω παραγενόμενος, οὐκ ἀπολείψεις τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐν σαρκὶ φανείς, οὐκ ἐλαττώσεις τὴν ἐξουσίαν τὴν προαιώνιον. « Σὺ καὶ ἡ κιβωτός τοῦ ἀγιάσματος σου »· ὅταν γὰρ σὺ ἐκεῖθεν ἐξαναστάς, τὴν τοῦ σοῦ ἀγιάσματος κιβωτὸν σφραγίσῃς, τότε καὶ ἡ κιβωτός μετὰ πάντων ἐξαναστήσεται ἐκ τοῦ πτώματος, ἐν ᾧ κατέστησε καὶ αὐτὴν ἡ τῆς Εὐσας συγγένεια.

Τοιαῦτα περὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ λαβεῖν μελλούσης τὴν βλάβησιν, μᾶλλον δὲ τὰ αὐτὰ καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, προανεφώνει καὶ ἐπρεσθεύετο. Φέρε δὲ καὶ ἑτέρας ἐπαναμνήσθητε ψαλμικῆς ᾠδῆς, πολλῷ λαμπρότερον τὸν τῶν ὕμνων ἔχούσης στέφανον. Οἷα γὰρ καὶ τὰ ῥήματα [τῶν ὕμνων ἤκουσας]

thesaurum; arca, non illa in qua erant omnium animalium genera, quemadmodum in arca Noë, quae universalis diluvii effugit naufragium; arca, non illa in qua erant tabulae lapideae, quemadmodum ea quae per totum desertum cum Israële perambulavit; sed arca, cuius architectus et incola, gubernator et mercator, comes viae et dux erat opifex totius creaturae, qui in seipso universum totum portat, sed a toto ipse non comprehenditur. *Surge, Domine, in requiem tuam*: tua enim requies, inquit, est Virgo; cuius uterus tua requies, quia tibi et cubile efficietur et habitatio. *Surge, Domine*: nam, nisi tu exurgas a sinu paterno, inquit, genus nostrum quondam lapsum non resurget. *Surge, Domine*: quia etiamsi exurgas, a gloria paterna non separaberis, et deorsum adveniens, caelos non relinques, et in carne apparens, non imminues potestatem, quam habes ante saecula. Tu et arca sanctificationis tuae: cum enim tu inde surrexeris, et arcam sanctificationis tuae sigillaveris tunc et arca ipsa cum omnibus exsurget a lapsu, in quo vel illam constituit Evae cognatio.

Talia de ea, quae ex ipso germinatura erat, praeclamabat et exorabat; immo vero totius humani generis nomine ista proferebat. Age vero, alterum etiam psalmicum carmen recolite, multo clarius

πάλιν, οἷα τὰ τῆς ῥῥδῆς [ἄκουε]: «ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου· καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ». Ψῆλαφῆσωμεν τοίνυν, ὡς ἐγγχωρεῖ, καὶ τὴν ἐν τούτοις διάνοϊαν. «Ἄκουσον, * φησί, θύγατερ», τοῦτ' ἔστι, πρὸς σέ μοι λοιπὸν ὁ λόγος, τὴν ἐξ ἐμοῦ· πρὸς σέ ὁ λόγος, δι' ἧς τὰ αὐτὰ καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίαν εὐαγγελίζομαι· πρὸς σέ ὁ λόγος, τὴν τῷ βασιλεῖ μέλλουσαν τῷ μεγάλῳ νυμφεύεσθαι· πρὸς σέ ὁ λόγος, τὴν τὸν Θεὸν Λόγον μέλλουσαν, ὡς αὐτὸς οἶδε, κυοφορεῖν. «Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε»· ἄκουσον ὄντως ἐπιμελῶς, ἵνα καὶ τοῖς τῆς γνώσεως ὀφθαλμοῖς θεωρήσης τὰ πράγματα· ἄκουσον καὶ ἐμοῦ ταῦτα προεκκαλύπτοντος, καὶ τοῦ Γαβριὴλ τὰ αὐτὰ σοι μηνύειν μέλλοντος· «ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου»· περὶ γὰρ τῆς τοῦ κόσμου λυτρώσεως ὁ εὐαγγελισμός. Κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἀνορθώσει σου τὴν καρδίαν ἢ ἀκοή. «Καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου»· πονηρὸς γὰρ σε λαὸς ἐνουδρίζει τῇ ἀγχιστεία τῇ παρ' αὐτοῦ· λαὸς ἀγνώμων προσοικειοῦται σοι, τῷ ἀμώμῳ βλαστήματι φύσει· καὶ τὸ σὸν φύει ῥόδον ἀκανθοφόρον γεώργιον· μετὰ δὲ τοῦ λαοῦ καὶ αὐτὸν τὸν πατρῶον οἶκον. Ἐλάτ-

prae se ferens hymnodale decus. Quae hymnorum verba fuerint, audisti; rursus, quae odae sint, audi: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui; et concupiscet Rex decorem tuum, quia ipse est Dominus tuus, et adorabis eum.*¹ Perscrutemur igitur, quantum licet, etiam in his latentem sensum. *Audi, inquit, filia, hoc est: de cetero * sermo meus dirigitur ad te, quae ex me es; ad te sermo meus, per quam eadem etiam Ecclesiae gentium evangelizo; sermo meus ad te, quae Regi magno desponsanda es; sermo est ad te, quae Deum Verbum, prout ipse novit, conceptura es. Audi, filia, et vide; adeo diligenter auscultata, ut etiam ipsis notitiae oculis intuearis effectum. Audi et me haec prius revelantem et Gabrielem eadem tibi postea indicaturum. Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam; de redemptione enim mundi est faustum nuntium. Inclina aurem tuam, et eriget cor tuum auditio. Et obliviscere populum tuum et domum patris tui; populus enim nequam ignominiam tibi affert propinquitate, qua illi coniuncta es; populus insipiens est cognatus tibi, quae irreprehensibilis es propago naturaliter; et rosam tuam producit ager spinarum ferax. Obliviscere autem una cum populo etiam ipsam domum paternam. Inferior ortus tuus dignitate, quam e conceptione indicibili adeptura es. Etenim propheta sum ego et rex qui tibi se-*

¹ Ps. XLIV, 11, 12.

των ὁρμή σου τῆς ἀξίας, ἣν ἀπὸ τῆς ἀνεκφράστου λήψῃ κυήσεως. Καὶ γὰρ ὁ τὴν σπορὰν μέλλων σοι χορηγεῖν ἐγὼ προφήτης ὑπάρχω καὶ βασιλεὺς, ἀλλὰ σὺ βασιλέως μήτηρ ἀναδειχθήσῃ, οὐ τῶν ἐν τῇ γῆ σκήπτρων, ἀλλὰ τῶν οὐρανίων δεσπόζοντος. «Καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου»· μηκέτι πρόσεχε τῇ συγγενείᾳ τῇ κάτωθεν· εἰς βασιλίδα γὰρ μεταστήσῃ οὐράνιον. Καὶ ἄκουε, φησί, πῶς ἐραστῆς ἔσται σοὶ ὁ καὶ ποιητῆς ἀπάντων καὶ ἐξουσιαστῆς. «Ἐπιθυμήσει γὰρ, φησὶν, ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου»· αὐτὸς ἑαυτῷ νυμφεύσει σε ὁ Πατήρ, τὸ Πνεῦμα συνεργήσει τὰ πρὸς τὴν νύμφευσιν· ὁ Υἱὸς καὶ αὐτῆς μεταλήψεται τῆς εὐπρεπείας τοῦ σοῦ ναοῦ. Μὴ γὰρ δὴ τίκτειν βρέφος ὑπολάβῃς ἀνθρώπινον, «ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ»· αὐτός σου πλάστης, αὐτὸς καὶ βρέφος, αὐτὸν καὶ κυήσεις, καὶ προσκυνήσεις μετὰ τῶν ἄλλων ὡς Κύριον. Κατανοεῖτε οἷον τὸ ἐπιθαλάμιον Δαβὶδ τῇ θεοτόκῳ προσήνεγκεν, ὡς μελωδὸς μὲν τὸν ὕμνον διεξιὼν, ὡς δὲ πατὴρ ὁμοῦ καὶ συγχαίρων τῇ πρὸς τὸ τοσοῦτον μακαριότητι τῆς παιδός.

* Ἀλλὰ τίς καὶ τὰ ἐπὶ τῷ τόκῳ, τίς ἱκανὸς εἰπεῖν; Ἐντεῦθεν βοάτω ἡ *340 τοῦ Ἡσαΐου κατὰ καιρὸν σάλπιγξ, τὴν φωνὴν ὑπουργοῦσα τῷ ἐνηχοῦντι τὰ ῥήματα· «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ». Νῦν πρῶτον ὑμῖν, φησὶν, ἀποκαλύπτω

men suppeditaturus sum; at tu mater Regis declarabere, qui sceptrorum non terrenorum sed caelestium dominus est. *Et obliviscere populum tuum et domum patris tui*: ne attendas amplius animum cognationi huic inferiori; in reginam enim transmutaberis caelestem. Et audi, inquit, quanto te amore prosequatur qui omnium conditor est et Dominus. *Concupiscet enim*, inquit, *Rex decorem tuum*: ipse Pater te sibi ipsi desponsabit, Spiritus coefficient ea quae ad desponsationem pertinent; Filius etiam ipsum templi tui decorem assumet. Itaque, ne existimaveris te parituram infantem humanum, *quoniam ipse est Dominus tuus, et adorabis eum*. Ipse formator tui, ipse etiam infans; ipsum concipies, et adorabis cum ceteris ut Dominum. Animadvertite quale epithalamium David Deiparae obtulerit, ut melodus quidem hymnum decantans, ut pater vero simul congratulans tantae beatitudini filiae.

* Sed quis, quae ad partum spectant, quis ad ea dicenda idoneus? Inde clangat opportune Isaiae tuba, subministrans vocem resonanti verba: *Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel*.¹ Nunc primum, inquit, vobis revelo *340

¹ Isa. VII, 14.

μυστήριον, οἷον αἱ ἔμπροσθεν οὐχ ἑωράκασι γενεαί, μᾶλλον δέ, οἷον οὐδ' αὐτὸς ὁ τῆς φύσεως οἶδε νόμος. Δείκνυ μοι παρθενίαν καὶ σύλληψιν· δείκνυ μοι τόκον, οὐ δείξας γάμον· ὥστε μὴ ἀπιστήσῃ μηδεὶς, ὅτι Θεὸς τὸ βρέφος. Εἰ δὲ ὁμοῦ Θεὸς καὶ βρέφος, τὴν τοῦ Ἐμμανουὴλ κληῖσιν ἀπαιτεῖ ἢ τούτων σύνοδος. «Καὶ καλέσητε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ», τοῦτ' ἔστι, Θεὸν τὸν αὐτὸν ἀδιαιρέτως καὶ ἄνθρωπον, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον αὐτόν. Καὶ γὰρ ὁ τόκος κατὰ τὴν σάρκα ἀνθρώπινος, καὶ ὁ τεχθεὶς Θεός. Ὁ τόκος κατὰ τὴν σάρκα ἀνθρώπινος· διὰ τοῦτο καὶ τὰ τοῦ τόκου κατὰ τὸν παρὰ ἀνθρώποις νόμον. Ὁ τεχθεὶς Θεός· διὰ τοῦτο καὶ ἡ τῆς μήτρας σφραγὶς τῇ τεκούσῃ διέμεινεν. Ὁ τεχθεὶς Θεός. Πῶς γὰρ ἂν καὶ ἀστήρ ἀνεκήμεν εἰς τὰ ἔθνη τὴν γέννησιν; Ὁ τεχθεὶς Θεός, ἀλλ' ἐκ γυναικὸς τὴν φύσιν [ἀνθρωπίνην ἔχει]. «ἐξάπεστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννώμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν»· τοῦ Παύλου ταῦτα τοῖς παρ' Ἡσαΐου συμμαρτυροῦντος ἀκούομεν. Ὡ παντὸς λόγου κρείττονος ἐνοήματος· ἵνα ἐγὼ γένωμαι τοῦ Θεοῦ υἱός, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ υἱὸς γέγονε κατ' ἐμέ, λέγω δὲ κατ' ἐμέ, τῇ κοινωνίᾳ τῆς σαρκός, οὐ τῇ μετουσίᾳ τῆς ἁμαρτίας ἐν αὐτῇ.

PO
19, 340

3. Ποῖα οὖν εἰκός, ποῖα καὶ λέγειν πρὸς ἑαυτὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους

1451

mysterium quale non viderunt anteriores generationes, immo vero quale ne ipsa quidem lex naturae novit. Ostendito mihi virginitatem et conceptionem; ostendito mihi partum, nullis demonstratis nuptiis; itaque diffidat nemo infantem esse Deum. Quod si Deus est simul et infans, horum concursus appellationem Emmanuelis exposcit. *Et vocabitis nomen eius Emmanuel*, hoc est Deum, eundem indivise et hominem, Deum et hominem ipsum. Etenim partus secundum carnem humanus est; qui vero natus est, Deus. Partus secundum carnem humanus; ideo et ea quae ad partum pertinent humanae legi subiecta sunt. Natus vero est Deus; idcirco et vulvae sigillum ei quae peperit permansit. Est Deus qui natus est; alioqui quo pacto stella nativitatem eius in gentes divulgasset? Est Deus qui natus est, sed ex muliere naturam habet humanam. *Misit enim Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut filiorum adoptionem reciperemus.*¹ Haec Pauli verba dicentis convenientia cum his quae ab Isaia dicta sunt, audiamus. O propositum omnem superans sermonem: ut ego efficiar filius Dei, Unigenitus Dei Filius factus est ad similitudinem meam. Ad similitudinem meam dico, participatione carnis, in qua tamen nulla sit communicatio peccati.

PO
19, 340

3. Quatenam igitur, quatenam verisimile est humani generis ho-

1451

¹ Gal. IV, 4, 5.

πολέμιον διὰ γυναικὸς νῦν ὄρωντα πρὸς τὴν υἰοθεσίαν ἡμᾶς ἀνακληθέντας τὴν ἐξ ἀρχῆς; ἼΑρα οὐ τοιαῦτα αἰεὶ καὶ λέγει καὶ θρηνηθεῖ; Πόθεν τὸ σκεῦος τὸ ἐξ ἀρχῆς σύνεργόν μοι γεγονός, νῦν μοι πολέμιον; Γυνὴ πρὸς τὴν τοῦ γένους μοι τυραννίδα συνέπραξε, καὶ γυνὴ με τῆς τυραννίδος ἐκδέδληκεν. Ἡ Εὐὰ ἢ πάλαι με ἀνύψωσε, καὶ ἢ νέα κατέβαλεν. Εὐὰ γὰρ καὶ ἢ νῦν * αὕτη *341 κατὰ τὴν φύσιν, εἰ καὶ οὐκ Εὐὰ κατὰ τὴν γέννησιν. Ποίας γὰρ γυναικὸς τὸ τεκεῖν οὕτω τόκον παράδοξον, ἢ κυφορῆσαι, μηδεμιᾶ φθορᾶ συνουσίας δουλεύσασαν; Μήτηρ ἐγένετο, τὴν παρθενίαν μὴ λύσασα. Γάλα προσήνεγκε, μὴ ἐπιγνοῦσα γάμον· βρέφος ἐξέθρεψε, καὶ τοῦ βρέφους πατήρ ἐπὶ γῆς οὐδεὶς. Εἰκότως τοιγαροῦν ὑπὸ τοῦ τὴν φύσιν εἰς τοσοῦτον καινοτομήσαντος καινοτομεῖται καὶ τὰ περὶ ἐμέ· καὶ δι' ἧς ἡχμαλώτευσα ἡχμαλώτευμαι· δι' ἧς ἐκράτησα κεκράτημαι. Ἐγὼ δὲ μάτην τὰς κατ' αὐτῆς ἐπιβουλάς ἐκακοτέχουν, καὶ αὐτὸν ἀναπειθῶν τὸν Ἰωσήφ πονηρὰν ἔχειν ὑπόνοιαν, ἐνέβαλον καὶ βουλήν αὐτῷ τοῦ λάθρα ἀπολύσαι αὐτήν, ἵνα δειγματίση δῆθεν, ὡς ἐκ πορνείας γεγεννημένην τὴν σύλληψιν. Ἐπιστάς δὲ κατ' ὄναρ ὁ ἄγγελος, ἀπεκάλυψε πρὸς αὐτὸν σαφῶς τὸ ἐπὶ τῇ κυήσει μυστήριον. Ἀλλὰ τίς ἐξαρκέσει μοι χρόνος εἰς τὸ διεξελθεῖν ἐν οἷς ἐθριαμβεύθη ὑπὸ τοῦ καταδεξαμένου τὸν ἀπὸ ταύτης τόκον, ἐν οἷς ἐπείραζον ἐλεγχόμενος, ἐν οἷς ἐπολέμου κα-

stem secum loqui, dum videt nos nunc per mulierem revocatos ad pristinam filiorum adoptionem? Nonne haec dicit repetitque querens: Qui fit, ut instrumentum quod in principio cooperabatur mihi, nunc mihi adversetur? Mulier mecum effecit, ut in genus humanum tyrannidem occuparem, et mulier me e tyrannide deturbavit. * Antiqua Eva me exaltavit, et nova deiecit. Eva enim est secundum naturam haec quae nunc est, licet non Eva secundum generandi modum. Quae enim mulier possit edere partum adeo incredibilem, vel concipere, quin ulli corruptioni coitus subiecta fuerit? Mater effecta est, citra solutionem virginitatis; lac obtulit, quin nuptias noverit; infantem enutrivit, et infantis pater in terra nullus. Merito igitur ab eo qui naturam tantae innovationi subiecit res meae inmutatae sunt, et per eam quam in servitutem redegi, in servitutem redactus sum; per eam quam vici, victus sum. Ego vero frustra in eam maligne moliebar insidias, etiam ipsi Ioseph suadens, ut de ea male suspicaretur; et consilium ei subieci, ut occulte eam dimitteret, ut hac ratione declararet ex adulterio factam fuisse conceptionem. Adstans autem per somnum angelus, revelavit ei aperte quod latebat in conceptione mysterium. At vero quantum mihi tempus sufficere possit ad prosequendum verbis quibus modis triumphaverit de me qui partum ex ea suscepit, et in his quae attenta-

ταισχυνόμενος, παρ' αὐτῶν τῶν σὺν ἐμοὶ δαιμόνων ἀκούων πολλάκις τοῦτον ὀνομαζόμενον τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν; Ἐξήρπασεν ἀπ' ἐμοῦ πάντας τοὺς ἐν ποικίλαις νόσοις· ἐξήρπασε πάντας τοὺς ἐκ πονηρῶν πνευμάτων ἐνοχλουμένους· ἐξήρπασεν οὖς καὶ αὐτῷ τῷ θανάτῳ παρέδωκα· τὸ τελευταῖον, διὰ τῶν ἐμῶν βουλευμάτων ἀχθεῖς καὶ ἐπὶ τὸν σταυρόν, πολὺ δὴ πλέον κάμει κατήσχυνε, καὶ μετ' ἐμοῦ πάλιν τὸν θάνατον, πάντα τὰ ἐπὶ γῆς διασαλεύσας ἐκ τοῦ σταυροῦ, πάντα ὑπὸ γῆς ἀναπετάσας ἀπὸ τοῦ μνήματος, συλαγωγῆσας κάμει ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖνον ἐκεῖ, διὰ τῶν συναναστάντων αὐτῷ νεκρῶν. Πάντων οὖν τούτων μοι τίς αἰτία; τίς ἄλλη, [εἰ μὴ ἡ] τὸν θαυματουργὸν τῶν τοιούτων γεννήσασα; Βέλτιον ἦν μοι ἄρα μηδὲ τῇ Εὐᾶ τῇ παλαιᾷ τὸν δόλον προσαγαγεῖν· βέλτιον ἦν μοι μηδ' ἐκείνην ἐξαπατῆσαι διὰ τοῦ ὄψεος. Τί γάρ μοι κέρδος ἐκ τῆς ἀπάτης, ὅτι οὐς οὐ κατεδούλευσα, νῦν ὄρω τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν ἀπολαμβάνοντας, μᾶλλον δὲ μετὰ τῆς ἐμπροσθεν ἐλευθερίας, καὶ αὐτὴν ἔτι κληρονομοῦντας τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν;

*342

4. Τοιούτοις μὲν ἔοικε λόγοις νῦν κεχρηῆσθαι πρὸς * αὐτὸν ὁ κοινὸς πάντων ἡμῶν ἐχθρὸς· ἡμεῖς δὲ πάλιν ἀναδραμόντες ἐπὶ τὴν τῶν προλαβόντων μνήμην, ὑμῶμεν τὴν ῥάβδον τοῦ Ἰεσσαί· μακαρίζωμεν, εὐφημῶμεν τὸ ἱερὸν βλάστημα τοῦ Δαβίδ. « Ἀνέθη γὰρ καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐκ πόλεως Ναζαρετ τὴν Ἰουδαίαν εἰς πόλιν Δαβίδ, ἣτις καλεῖται Βηθλεέμ, διὰ τὸ εἶναι

bam deprehensus sim, in his quae impugnabam pudefactus, dum ab ipsis, qui mecum sunt, daemonibus frequenter audirem ipsum appellari Dei Filium? Eripuit mihi cunctos variis morbis laborantes; eripuit omnes a malignis spiritibus perturbatos; eripuit eos quos et ipsi morti tradidi. Tandem meis consiliis in crucem ipsam actus, multo maiore me verecundia perfudit, et mecum rursus mortem, dum e cruce universa quae sunt in terra concussit, a sepulcro patefaciens omnia quae sub terra iacebant, decerpens tam me hic, quam mortem ibi, resurgentibus cum eo mortuis. Horum igitur omnium, quae mihi causa est? Quae alia praeter eam, quae miraculorum eiusmodi opificem genuit? Profecto praestabat mihi, ut antiquam illam Evam non inducerem in dolum; satius erat mihi etiam per serpentem illam non decipere. Quid enim mihi lucri accessit ex circumventionem, si quidem eos quos in servitutem redegi, modo video priscam libertatem recipere, immo vero, una cum praecedente libertate, et ipsius etiam haeredes fieri regni caelorum?

*342

4. Talibus equidem communis omnium * nostrum inimicus apud seipsum usus esse sermonibus nunc videtur; nos vero denuo recurrentes ad ea quorum superius fecimus mentionem, laudamus virgam Iesse; beatum praedicemus et faustis omnibus prosequamur sacrum Davidis surculum. *Ascendit enim et Ioseph a Galilaea de civitate Nazareth in Iudaeam ad civitatem David quae vocatur Bethleem, eo quod*

αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ, σὺν Μαριάμ τῇ μεμνηστευμένη αὐτῷ οὔσῃ ἐγκύω». Ταῦτα καὶ ὁ Λουκᾶς ἡμῖν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς, ἱστορίας ἐξήγγειλε, τὴν οἰκειότητα τοῦ Δαβίδ οὐ μόνον τῷ Ἰωσήφ, ἀλλὰ καὶ τῇ θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ προσμαρτυρῶν. Τί οὖν, ἐπειδὴ καὶ ἀνέδησαν, τί συμβαίνει; «Ἐπλήσθησαν, φησίν, αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν, καὶ ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον»· ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς, τὸν ἅμα καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ οὐρανόιου Πατρὸς πρωτότοκον καὶ μονογενῆ. «Καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι»· ἐσπαργάνωσε «τὸν ἀναβεβλημένον φῶς ὡς ἱμάτιον»· ἐσπαργάνωσε τὸν τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει τὴν κτίσιν ἅπασαν σπαργανώσαντα· ἀνέκλινεν ἐν τῇ φάτνῃ «τὸν τοὺς οὐρανοὺς κλίναντα» τῷ οἰκείῳ θελήματι· ἀνέκλινεν ἐν τῇ φάτνῃ τὸν ἐπὶ τῆς γῆς καθίσας. Οὐ μὴν οὐδὲ συνέδαινε ταῦτα μάτην, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἀλόγων φάτνῃ ὁ Λόγος προϋτίθετο, ἵνα καὶ τοῖς ἀλόγοις κατὰ προαίρεσιν λογικῆς μεταδῶ προσδραμοῦσιν αἰσθήσεως. Τραπέζῃ προϋτίθετο τῶν κτηνῶν ὁ ἄρτος ὁ ἐπουράνιος, ἵνα καὶ τοῖς κτηνώδεσι τῶν ἀνθρώπων μυστικῆς βρώσεως χορηγήσῃ μετάλληψιν. «Καὶ οὐδὲ τόπος, φησίν, ἦν αὐτοῖς ἐν τῷ καταλύματι»· τόπον οὐκ εἶχεν οἰκήματος, ὁ τὸν τοῦ ὄλου κόσμου κατασκευάσας οἶκον· οὐκ

*ipse esset de domo et familia David cum Maria sibi desponsata et gravida.*¹ Ista nobis Lucas per evangelicam historiam annuntiavit, propinquitatem Davidis non solum ad Ioseph sed etiam ad Deiparam semper virginem pertinere testificans. Quid igitur, postquam ascenderunt, quid evenit? *Impleti sunt, inquit, dies ut ipsa pareret, et peperit Filium suum primogenitum et unigenitum. Et pannis eum involvit et reclinavit eum in praesepio, quia non erat eis locus in diversorio.*² Pannis involvit illum, *qui amictus est lumine sicut vestimento;*³ fasciis involvit eum, qui sua ipsius potentia omnem involvit creaturam. Reclinavit in praesepio eum *qui caelos inclinavit*⁴ proprio arbitrio; reclinavit in praesepio eum qui super terram sedet. Haec porro non frustra contingebant, sed in praesepio animalium irrationalium ille qui est Ratio proponebatur, ut homines voluntarie irracionales, ad eum accurrentes sensus rationalis participes efficeret. In mensa bestiarum proponebatur panis caelestis, ut iis qui ex hominibus bestiales erant communicationem escae mysticae exhiberet. *Et non locus, inquit, eis erat in diversorio:* locum in quo habitaret non habebat is qui totius mundi domum construxit; non habebat locum habitationis, quia, *cum esset dives, sponte pauper*

¹ Lc. II, 4, 5.

² Lc. II, 6, 7.

³ Ps. CIII, 2.

⁴ Ps. XVII, 10.

343 εἶχε τόπον οἰκήματος, ἐπειδὴ « πλούσιος ὢν, ἐκουσίως ἐπτώχευσε ». Οὐκ εἶχε τόπον· ποῖος γὰρ ἂν καὶ τόπος τὸν ὑπὲρ τόπον ἐχώρησεν;

5. [...] Ἐκεῖ μετὰ τῆς ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καθέδρας καὶ ἡ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς· ἐνταῦθα, μετὰ τῆς ἐν τῇ φάτνῃ, καὶ ἡ ἐν ταῖς ἀγκάλαις ταῖς μητρικαῖς· θρόνος δὲ καὶ οὗτος ἀληθῶς βασιλικός, θρόνος καὶ αὐτὸς ἐνδοξος, θρόνος ἅγιος, θρόνος τὸν ἅγιον τῶν ἁγίων ἐπὶ γῆς βασιτάζειν μόνος ἄξιος.

343 *factus est.*¹ Non habebat locum: quis enim locus capere posset eum, qui omnem locum excedit?

5. [...] Illic, una cum illa quae est super Cherubim, et sedes illi est in sinu Patris; hic, cum illa, quae est in praesepio, et illa, quae in ulnis maternis. Iste thronus vere regius, thronus iste gloriosus, thronus sanctus, thronus solus dignus qui Sanctum sanctorum in terra gestaret.

ANONYMUS² (saec. V-VI)

TRACTATUS DE PARTU SANCTAE MARIAE

PLS
IV, 941

Sunt quidam qui dicunt fieri non posse ut Christus de Maria nasceretur, [hoc] asserentes eo quod illa pars corporis fuerit turpis. Istud tamen autumat mens insana et blasphema nesciens quid loquatur, cum etiam si aliquid ibi immundi esset, sua praesentia Dominus lustrans purificaret. Intendat itaque solem ubique radios suos mittentem, in cloacis, in locis etiam squalidissimis. Ecce sol mittit radium suum in cloacam; cloaca siccatur, radius solis non coinquinatur.

1452

Item alia similitudo. Anima tua impia, anima quae ista talia confingit, ubi est? Numquid tantum in oculis, in capite, in manibus, sive in ventre, et non etiam in intestinis tuis est, ubi sunt stercora tua? Dic mihi, quaeso, ecce anima tua in intestinis tuis est, ubi sunt stercora tua. Stulte, anima tua non coinquinatur ab stercore tuo, et Deus inquinari potuit ab opere suo?

Sunt ergo qui dicunt quia post partum sancta Maria habuerit filios ex Ioseph post partum Domini, quod extraneum est ab ecclesia catholica. Quibus breviter sic respondetur. Genitalia, ex quibus in mundum procedimus, portae dicuntur, et non tantum dicuntur, sed etiam scribuntur. Sic enim sanctus Iob dixit de die nativitatis ubi maledicit: *Qui non, inquit, conclusit portas ventris matris meae, ut me non pareret.*³ Ergo, ut superius diximus, ex Scripturis abproba-

¹ II Cor. VIII, 9.

² Africanus videtur (cf. PLS IV, 906).

³ Iob. III, 10.